

O'RTA MAXSUS TA'LIM MUASSASALARIDA INFORMATIKA O'QITISHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Axtamova Shirin Faxriddin qizi

Azizova Oyniso Tursunovna

Navoiy raqamli texnologiyalar texnikumi

Matematika va informatika fan o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18228905>

ARTICLE INFO

Received: 31st December 2025

Accepted: 11th January 2026

Published: 13th January 2026

KEYWORDS

kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, o'rta maxsus ta'lim, kasbiy kompetensiya, axborot kompetensiyasi, didaktik tamoyillar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada o'rta maxsus ta'lim muassasalarida informatika fanini o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilingan. Maqolada an'anaviy bilim-ko'nikma-malaka paradigmasidan kompetensiyaviy yondashuvga o'tishning zarurligi asoslab berilgan. Shuningdek, informatika o'qitishda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning didaktik tamoyillari va metodologik yo'nalishlari tahlil qilingan.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimiga yangicha talablarni qo'ymoqda. O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi islohotlari doirasida o'rta maxsus ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash sifatini oshirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu borada kompetensiyaviy yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u ta'lim jarayonini natijaga yo'naltiradi va bitiruvchilarning mehnat bozori talablariga muvofiqligini ta'minlaydi [1]. An'anaviy ta'lim paradigmasi bilim-ko'nikma-malakalarni shakllantirishga qaratilgan bo'lsa, kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarda egallangan bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutadi. Informatika fani o'rta maxsus ta'lim muassasalarida alohida o'rin tutadi, zero u nafaqat axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini, balki mantiqiy tafakkur, algoritmik fikrlash va muammolarni hal qilish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi [2]. Shu sababli, informatika o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy-metodologik asoslarini ilmiy jihatdan tadqiq etish dolzarb ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotning maqsadi o'rta maxsus ta'lim muassasalarida informatika o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish va uning didaktik tamoyillarini asoslashdan iborat.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Ilmiy adabiyotlarni o'rganish jarayonida kompetensiyaviy yondashuvga oid mahalliy va xorijiy manbalar tahlil qilindi. Kompetensiyaviy yondashuv tushunchasi XX asrining ikkinchi yarmida AQShda N. Xomskiy tomonidan tilshunoslik sohasida kiritilgan bo'lib, keyinchalik pedagogika faniga tatbiq etildi [3]. Yevropa ta'lim makonida kompetensiyaviy yondashuv Bolonya jarayoni doirasida keng qo'llanila boshlandi va bugungi kunda jahon ta'lim tizimining asosiy paradigmasi sifatida tan olingan. Rossiyalik olim A.V. Xutorskoy kompetensiyani shaxsning ma'lum bir faoliyat doirasida samarali harakat qilish uchun zarur bo'lgan o'zaro bog'liq shaxsiy sifatlar, bilim, ko'nikma va faoliyat usullari majmuasi sifatida ta'riflagan [4]. Bu ta'rif kompetensiyaning murakkab, integrativ tabiatini ko'rsatadi. I.A. Zimnyaya esa kompetensiyani ichki, potensial, yashirin psixologik yangilanish sifatida talqin qilib, uning

faoliyatda namoyon bo'lishini kompetentlik deb atagan [5]. Mazkur ilmiy yondashuv kompetensiya va kompetentlik tushunchalarini farqlash imkonini beradi. O'zbekistonlik olimlar ham kompetensiyaviy yondashuv masalasida muhim tadqiqotlar olib borishgan. M.X. To'xtaxo'jayeva ta'lim jarayonida kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlarini tadqiq qilgan [6].

Informatika o'qitish metodikasi sohasida S.S. G'ulomov va boshqa olimlarning ilmiy ishlari alohida ahamiyatga ega bo'lib, ularda axborot texnologiyalari ta'limining zamonaviy yondashuvlari yoritilgan [7]. Xorijiy tadqiqotlarda kompetensiyaviy yondashuvning turli modellari ishlab chiqilgan. Yevropa Ittifoqining tavsiyalariga ko'ra, hayot davomida o'rganish uchun sakkizta kalit kompetensiya ajratilgan bo'lib, ular orasida raqamli kompetensiya alohida o'rin tutadi [8]. Bu kompetensiya to'g'ridan-to'g'ri informatika fani mazmuni bilan bog'liq bo'lib, axborotni qidirish, baholash, saqlash va yaratish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. J. Raven kompetensiyaning motivatsion, kognitiv va xulq-atvor komponentlarini ajratib ko'rsatgan va ularning o'zaro bog'liqligini ta'kidlagan [9]. Bu yondashuv kompetensiyani shakllantirishda nafaqat bilim berish, balki shaxsning ichki motivatsiyasini rivojlantirish zarurligini anglatadi. Informatika o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash masalasida M. Lapenieks va boshqa xorijiy olimlarning tadqiqotlari muhim ahamiyatga ega [10]. Ular axborot kompetensiyasini zamonaviy mutaxassisning kasbiy faoliyatida hal qiluvchi omil sifatida baholashgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili asosida o'rta maxsus ta'lim muassasalarida informatika o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvning bir qator nazariy-metodologik asoslarini ajratib ko'rsatish mumkin. Birinchidan, kompetensiyaviy yondashuv ta'lim jarayonining natijaga yo'naltirilganligini ta'minlaydi. An'anaviy yondashuvda o'qituvchi ma'lum hajmdagi bilimlarni yetkazishga e'tibor qaratgan bo'lsa, kompetensiyaviy yondashuvda asosiy maqsad o'quvchining real hayotiy va kasbiy vaziyatlarda samarali harakat qila olish qobiliyatini shakllantirishdir. Bu shuni anglatadiki, informatika darslarida nafaqat nazariy bilimlar, balki ularni amaliyotda qo'llash ko'nikmalari ham rivojlantirilishi lozim. Ikkinchidan, kompetensiyaviy yondashuv ta'lim mazmunini kasbiy faoliyat talablariga muvofiqlashtiradi. O'rta maxsus ta'lim muassasalari bitiruvchilari bevosita ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida mehnat qilishlari nazarda tutilgan. Shuning uchun informatika fanidan egallangan kompetensiyalar ularning kasbiy vazifalarini bajarishga yordam berishi kerak. Bu borada axborot kompetensiyasi, ya'ni axborotni qidirish, tahlil qilish, qayta ishlash va saqlash qobiliyatlari muhim ahamiyatga ega.

Uchinchidan, kompetensiyaviy yondashuv shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyiliga asoslanadi. Har bir o'quvchining individual xususiyatlari, qobiliyatlari va qiziqishlari hisobga olinishi lozim. Informatika fanida bu tamoyil turli darajadagi murakkablikka ega topshiriqlar tizimini ishlab chiqish, individual va guruhviy loyihalarni qo'llash orqali amalga oshiriladi. To'rtinchidan, kompetensiyaviy yondashuv faoliyatga asoslangan ta'lim metodlarini qo'llashni taqozo etadi. Informatika darslarida amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari, loyiha metodlari, muammoli ta'lim kabi faol metodlar keng qo'llanilishi kerak. Bu metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashish kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Beshinchidan, kompetensiyaviy yondashuv baholash tizimini tubdan o'zgartirishni talab qiladi. An'anaviy baholash asosan bilimlarni eslab qolish va takrorlash qobiliyatini o'lchagan bo'lsa, kompetensiyaviy yondashuvda o'quvchining egallangan bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llash qobiliyati baholanadi. Bu maqsadda portfolio baholash, loyihalarni baholash, amaliy topshiriqlar asosida baholash kabi usullardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Shaxsiy tahlilga ko'ra, o'rta maxsus ta'lim muassasalarida informatika o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvni samarali qo'llash uchun bir qator didaktik shart-sharoitlarni yaratish zarur. Bularga o'quv dasturlarini kompetensiyalar asosida qayta ko'rib chiqish, o'qituvchilarning

metodologik tayyorgarligini oshirish, zamonaviy axborot texnologiyalari bilan ta'minlangan o'quv muhitini yaratish, ta'lim jarayonida nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlash kiradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalarini umumlashtirib, quyidagi xulosalarni shakllantirish mumkin. Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta'lim tizimining muhim paradigmasi sifatida o'rta maxsus ta'lim muassasalarida informatika o'qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv ta'lim jarayonini natijaga yo'naltiradi, kasbiy faoliyat talablariga muvofiqlashtiradi va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillarini amalga oshirish imkonini beradi. Informatika o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy-metodologik asoslari o'z ichiga faoliyatga asoslangan ta'lim metodlarini, integrativ yondashuvni va zamonaviy baholash usullarini qo'llashni oladi. Kelgusida o'rta maxsus ta'lim muassasalarida informatika o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvni qo'llashning amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish va ularning samaradorligini tajriba-sinov ishlari orqali tekshirish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni. – Toshkent, 2019.
2. Begimqulov U.Sh. Ta'lim jarayonlarini axborotlashtirish va boshqarishning nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2007. – 296 b.
3. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. – Cambridge: MIT Press, 1965. – 251 p.
4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
5. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
6. То'xtaxo'jayeva M.X. Kompetensiyaviy yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash. – Toshkent: Fan, 2012. – 180 b.
7. G'ulomov S.S., Begalov B.A. Axborot tizimlari va texnologiyalari. – Toshkent: Sharq, 2010. – 368 b.
8. Recommendation of the European Parliament and of the Council on Key Competences for Lifelong Learning // Official Journal of the European Union. – 2006. – L 394. – P. 10-18.
9. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. – London: H.K. Lewis, 1984. – 302 p.
10. Lapeniaks J. Integration of Information Technologies in Teacher Education // Journal of Teacher Education and Training. – 2008. – Vol. 8. – P. 42-53.